

Teritorialna dehierarhizacija v nastajajoči »novi Evropi«

Hierarhija velikih in majhnih

Čeprav imamo danes opravka z radikalno preobrazbo teritorialno-družbene organizacije, se vendarle še ohranja tradicionalno razumevanje razmerij med velikimi in majhnimi teritorialnimi sistemi (skupnostmi, državami). Kljub očitnemu prehajanju od »interakcijskih« k »transakcijskim« sistemom, od »moderne« k »postmoderni«, od »prostora krajev« k »prostoru tokov« se vendarle še nadalje vzdržuje konvencionalno pojmovanje, ki velikost sistema enači z njegovo močjo. Majhno tako obravnavajo sinonimno z lokalnim in nemočnim, prav tako kot veliko enačijo s teritorialno obsežnim (globalnim) in družbeno dominantnim. V tem smislu so torej določno opredeljeni, relativno zaprti sistemi eo ipso podlaga določenega hierarhičnega reda, tako da večje enote prevladujejo nad manjšimi. V takšnem tradicionalnem mišljenju je tudi moč države pretežno opredeljena glede na njeno velikost v smislu števila prebivalstva (velikosti armade) in njenega teritorija. Teritorialni ekspanzionizem in politika velikih sil (power politics) sta bila v preteklosti nekakšna naravna posledica takšne strukturne podlage. Vendar pa spremembe v večjem delu Evrope, z očitno izjemo Balkana, danes ni več mogoče pojasnjevati na ta način.

V zadnjem času so vse pogostejše razprave o *majhnih državah* in *majhnih narodih* kot posebnem problemu, ki zasluži pozornost javnosti in družboslovcev. Pri tem se jemlje kot izhodišče, da le-te (le-ti) pač niso zadosti veliki (velike), da bi se lahko uprle homogenizaciji oz. globalizaciji. Vendar pa se lahko tega vprašanja lotimo tudi z nasprotnega zornega kota in rečemo, da je majhnost – v času postmoderne in opuščanja množične proizvodnje (ekonomije obsega) – lahko tudi njihova prednost. Majhni narodi so prvi, ki zavrnejo vsakršne zahteve po zaprtosti in samozadostnosti (z vidika jezikovne politike pogledjmo npr. Nizozemsko in skandinavske države v primerjavi z ekskluzivizmom Francije ali Španije). Tako lahko tudi rečemo, da – katere koli že – države danes niso zadosti majhne, da bi jih lahko šteli za nedeljive atome »nove Evrope«. V tem smislu ne morejo računati na nadaljnje uveljavljanje ob predpostavki, da bodo ohranjali notranjo homogenost in zaprtost. Njihove vezi in njihova udeležba v svetovnem sistemu so intenzivnejše in neposrednejše, kot jih imajo enote iste velikosti, ki so le subsystemi večjih držav.

Po drugi strani pa ne kaže prehitovati dejanskega stanja tako kot avtorji, ki vsepovsod vidijo le razkroj dosedanjih struktur (»vse, kar je trdno, se staplja v zraku«) v kontekstu postmoderne. Že Mitchell Moss (1989, 1) je zastavil vprašanje, zakaj »izobilje razvitih telekomunikacijskih služb . . . ni privedlo do odprave velikih centralnih mest . . ., kako je možno, da mesta niso postala odvečna, ko pa komunikacijska tehnologija zmanjšuje stroške interakcij in premošča tradicionalne ovire fizičnega prostora«.

Temeljni razvojni procesi danes relativizirajo vprašanje velikosti teritorialnih enot in njihove nadrejenosti in podrejenosti. S tem ko se preobražajo v relativno

* Akademik dr. Zdravko Mlinar, redni profesor na FDV.

odprta in fleksibilna omrežja globalnih povezav (namesto prejšnjih teritorialnih skupnosti), sama zasnova velikosti teritorialnega sistema postaja neuporabna. Družbene interakcije niso več omejene na teritorialne meje nacionalnih držav. Prihaja do prekrivanja, do medsebojnih križanj in presekov omrežij družbenih interakcij, ki niso družbenoprostorska celota in niso nujno teritorialno določena z mejami nacionalne države (Axtman, 1992). V takšnem kontekstu ne gre več za alternativno izključnost, ki je bila v preteklosti podlaga razmerij prevlade in podrejenosti.

Hierarhija in (ne)enotnost

Tako kot je bila hierarhična podrejenost v preteklosti najbolj značilna oblika zagotavljanja enotnosti v mejah državnega teritorija, tako danes prav takšna hierarhična podrejenost najpogosteje vodi do odcepitve (disociacije) ožjih teritorialnih enot. Zgodovinska retrospektiva nam pokaže, kako so razpadali imperiji, ki so temeljili na (bolj ali manj) *vsiljeni integraciji* in torej tudi *prevladi* nad etnično heterogenim prebivalstvom. Tako je prišlo do razpada avstrijsko-habsburškega, rusko-Romanovega ter turškega imperija po prvi svetovni vojni, nato pa britanskega, francoskega, nizozemskega, belgijskega in portugalskega imperija po drugi svetovni vojni. Končno pa so prišle na vrsto tudi federacije, kot so sovjetska, jugoslovanska in češkoslovaška. Podrejeni položaj posameznih narodov ter omejene možnosti uveljavljanja njihovih posebnih interesov in identitete so jih spodbujali k osamosvojitvi, pa čeprav je to pomenilo odcepitev v odnosu do (jedra) dominantne države.

Izkušnje iz nekdanje Jugoslavije kažejo, da tudi decentralizacija oz. povečana avtonomija subnacionalnih enot (v tem primeru republik) sama po sebi še ne zagotavlja večje kohezivnosti oz. integracije celotne države. Gre torej za vprašanje: kdaj povečana stopnja subsistemske avtonomije vodi k »pacifikaciji« in torej k večji *sprejemljivosti* članstva v državni celoti; kdaj pa je takšna povečana avtonomija samo *odskočna deska*, ki celo okrepi centrifugalne težnje. *Decentralizacija* odločanja v nekdanji jugoslovanski federaciji (1974) ni pomenila zmanjšanja centrifugalnih teženj nekaterih republik, zlasti Slovenije in Hrvaške.

Posebna anketna raziskava v začetku sedemdesetih let, izvedena v vseh republikah, je pokazala, da so bile *najmočnejše težnje k avtonomiji* v relativno *najbolj razvitih* predelih države (Slovenija, Hrvaška, Vojvodina), medtem ko so gospodarsko najmanj razviti predeli (Makedonija, Črna gora, Bosna in Hercegovina, Kosovo) relativno najbolj podpirali močnejšo vlogo centralnih državnih organov (federacije). Tudi v širšem, globalnem merilu lahko razkrivamo, da se integracija uveljavlja na dveh različnih podlagah: pri eni gre za logiko *partikularistične prevlade*, ki se uresniči toliko, kolikor le-ta podreja identitete in avtonomijo manjših teritorialnih enot (v smislu zero sum game); pri drugi pa gre za integracijo (globalizacijo) na podlagi vključevanja ožjih delov in njihovega *sodelovanja in soglasja*.

V dolgoročnem smislu gre torej za preobrazbo teritorialno-družbene organizacije od enotnosti, ki je dosežena na podlagi prevlade (hierarhije), k enotnosti na podlagi soglasja in sodelovanja. To se izraža tudi v prehodu (na splošno ne prav dobro razumljenem) od hierarhične organizacije relativno zaprtih teritorialnih sistemov nacionalnih držav k deterritorializiranim nadnacionalnim omrežjem. Goldmann in Sjoedstedt (1979, 153) sta v tem smislu opozorila, da so državocentrični modeli, hierarhični model in model center-periferija mednarodnega sistema

zmeraj bolj neprimerni in jih je treba nadomeščati z analogijo omrežja (cobweb) medsebojno prepletene množice transnacionalnih sistemov.

Na tem mestu se bom omejil na obravnavo dveh najznačilnejših modelov dehierarhizacije: 1) dehierarhizacija kot soudeležba v oblasti, 2) dehierarhizacija kot preskok (obhajanje) vmesnih ravni.¹

Dehierarhizacija kot soudeležba v oblasti

Namesto *alternativ*, kot sta centralizacija in decentralizacija (pri čemer naj bi šlo za alternativo pri porazdelitvi politične moči na različnih ravneh v smislu »zero sum«), današnja stvarnost lahko bolj razumemo na podlagi novih zasnov, kot je npr. soudeležba pri oblasti (power sharing, pooling of sovereignty). To pa pomeni, da več moči na eni ravni še ne implicira manj moči na drugi ravni. Višja medsebojna povezanost in dinamika interakcij in odločanja na podlagi nove komunikacijske in informacijske tehnologije omogočata oz. zagotavljata objektivno podlago za takšno soudeležbo (Rosenau, 1990), kar je le eden od vidikov splošnega zблиževanja med ravnmi ali – z drugimi besedami – mikro-makro konvergence. Izrecno opredeljena politika in dejavnost, ki bodisi podpira ali nasprotuje takšnim spremembam, pa je drugi pomemben dejavnik pri tem.

Tako kot sem že opozoril, da je bila v preteklosti hierarhija eden od glavnih načinov za doseganje enotnosti in reda v nacionalnih in mednarodnih okvirih, tako nam nedavno razsulo komunističnega sistema dramatično kaže, da je postala eden glavnih vzrokov dezintegracije (heterogenih »nacionalnih« držav).

Dosedanje raziskave trendov k centralizaciji in decentralizaciji ne dajejo jasne in preprostega odgovora, kaj je prevladujoče. Imamo namreč *hkrati* prisotne težnje tako v smeri centralizacije kot v smeri decentralizacije.² Rousseau in Zarysky (1987) sta sklepala, da ni mogoče priti do enostavne posplošitve glede spreminjanja razmerij med centrom in lokalnimi oz. regionalnimi enotami. Prisotne so močne sile tako v smeri centralizacije kot decentralizacije, ki že dalj časa nekako koeksistirajo in se izražajo kot težnje tudi še vnaprej. Ne gre za nikakršen unilinen evolucijski vzorec. Zaradi vrste političnih in strukturnih sil, ki se zavzemajo tako za perpetuiranje centralne državne oblasti kot tudi hkrati za uveljavljanje lokalnih in regionalnih identitet in za soudeležbo pri oblasti, sta avtorja sklepala, da gre za nekakšno dialektično razmerje med centralnimi akcijami in regionalnimi reakcijami. Centralne akcije izzovejo odzive na ravni regionalnih elit in oblasti, kar spet s svoje strani sproža nadaljnje centralne odzive in tako se dialektika tega procesa odvija še naprej.

Takšna razlaga bi se zdela kot nekakšni mehanični cikcak v smislu igre z ničelno vsoto, če pri tem ne bi upoštevali nekaj tretjega, kar se pri vsem tem zdi – v smislu dolgoročne sociološke interpretacije – bistveno, tj., da sama *razločljivost posameznih ravni postaja vse težja* (Mlinar, 1992).

Glede zблиževanja med ravnmi odločanja pa sta avtorja na podlagi raziskovanja v Italiji in Franciji ugotovila, da se regionalno odločanje zmeraj bolj uveljavlja

¹ V besedilu Small and large systems in emergent New Europe (1993) sem poleg tega obravnaval še dehierarhizacijo z vidika oblikovanja »tangencialnih koalicij« in dehierarhizacijo kot »izhod iz periferije«.

² Nekoliko drugače o tem piše Goldsmith (1993), ki ob izjemi Velike Britanije ugotavlja predvsem »težnje k decentralizaciji dejavnosti proč od centralne ravni države k nižjim ravnam«. Vendar pa je treba upoštevati tudi raziskave o spreminjanju strukture odločanja v organizacijah, ki razločujejo med pomembnimi in rutinskimi odločitvami. Glede prvih prihaja do centralizacije, glede drugih pa do decentralizacije.

znotraj širših okvirov politike centralne vlade (podobne težnje se nakazujejo tudi v Španiji). Nenehni vpliv centra na regionalne programe nakazuje, da je mogoče *regionalno evolucijo* najbolje razumeti kot poizkus, da bi lokalnim in še zlasti regionalnim vladam zagotovili *možnost udeležbe* pri uresničevanju politične oblasti, ne pa kot poizkus, da bi regionalnim vladam *prepustili* točno določena področja kot področja *izključne samoodločbe*. Tako torej lokalne in regionalne oblasti dobivajo možnosti večjega inputa pri osrednjih odločitvah. Namesto alternativnih vlog na posameznih ravneh se torej nakazujeta krepitev *zblíževanja teh ravni* in kontinuirani proces *sodelovanja in tekmovanja* (med akterji na osrednji, regionalni in lokalni ravni ter njihove udeležbe v oblasti (o tem Elazar, 1976, Rosenthal, 1980).

Tako se torej nakazuje – z vidika naše teoretske usmeritve – izredno pomemben dolgoročni trend *zblíževanja v odločanju* na različnih ravneh teritorialne organizacije, kar hkrati znatno zmanjšuje pomen normativnih in strukturnih razlikovanj med unitarnimi, federalnimi in regionalno evolucionirajočimi sistemi (Rousseau, Zariski, 279). Ob intenziviranju medsebojne povezanosti se zmanjšuje prejšnja *alternativna izključnost* med ravni (zero sum), s tem pa tudi hierarhična narava razmerij med njimi.

Omenjena avtorja sta ostala v okvirih razprav o tipih političnih sistemov ter razmerij med njihovimi ravni. Vendar sta ob tem posvarila, da gre za neustrezno poenostavljanje, če se opiramo le na koncepcijo center-periferija. V primerjavi s tem poenostavljenim modelom življenje razkriva notranje cepitve tako znotraj enega kot drugega; gre za *celovite in fluidne odnose* med osrednjimi, regionalnimi in lokalnimi akterji, za *kaleidoskopske vzorce* povezovanj in konfliktov. Ob takšni spremenljivi realnosti medsebojnega prežemanja kooperacije in konfliktov, agregiranja in dezintegracije pa sta imenovana avtorja obstala in samo *pozvala* k temu, *da je treba* oblikovati nove modele, s katerimi bomo lahko pojasnjevali takšno celovitost. Prav tu pa se lahko vključimo s sociološko razlago družbenoprostorskih sprememb in z razpravami o postmoderni in postfordizmu (Harvey, 1989). Tu gre torej za pojasnjevanje *navidezno kaotične igre* akterjev, ki prehajajo vse upravnoteritorialne ravni in okvire.³

Mike Goldsmith (1993) je v svoji študiji o evropeizaciji lokalne oblasti sicer prikazal predvsem krepitev njihovih neposrednih vezi s sedežem Evropske skupnosti v Bruslju (o tem še kasneje), vendar pa je hkrati posvaril na nevarnost, da ne bi pretirano poudarjali Bruslja kot središča odločanja in ob tem zanemarili še nadaljnji pomen, ki ga imajo odnosi med oblastmi znotraj nacionalne države. Tako pravi, da čeprav posamezni kraji lahko pridobijo določene koristi zase z *neposrednimi* pogajanjmi z Brusljem, pa je prav tako možno, da jih dobijo, če se na Evropsko skupnost obrnejo *skupaj* tako z *drugimi* lokalnimi oblastmi iz drugih dežel, kot s *podporo* lastne nacionalne vlade oz. pristojnega ministrstva (Goldsmith, 1993, 698). Hkrati ta avtor navaja tudi druge primere, ki kažejo, da je skupna in usklajena strategija med določeno skupino in nacionalno administracijo zaželena.

Tako nastajajoča Evropska unija, do katere prihaja po koncu konflikta med Vzhodom in Zahodom, »nikoli ne bo nacionalna država starega kova na višji ravni niti ne bodo stare nacionalne države pridobile nazaj svoje suverenosti. Namesto tega bo prišlo do večravninskih hierarhij pristojnosti v odločanju, v okviru katerih se bodo sprejemale odločitve na podlagi sodelovanja subnacionalnih, nacionalnih

³ V zvezi s tem je značilna tudi sprememba avstrijske ustave, tj. sprememba člena 10, ki zdaj zahteva *posvetovanje* z deželami, preden zvezna vlada sklene mednarodno pogodbo, ki bi lahko vplivala na regionalna pravna določila.

in supranacionalnih ali transnacionalnih dejavnikov v različnih povezavah« (Elsenhans, 1992, 126). S takšnim sklepom se sicer lahko strinjam, vendar z enim pridržkom oz. dodatkom: ne gre le za državo, ki se preobraža; tudi »večravske hierarhije« izgubljajo naravo hierarhije.

Dehierarhizacija kot preskok (obhajanje) vmesnih ravni

Politična in tehnološka razsežnost

V prejšnjem poglavju sem prikazal, kako prihaja do zблиževanja med več ravnmi družbenoprostorske organizacije, s tem ko se namesto hierarhične nadrejenosti in podrejenosti vse bolj uveljavlja skupna udeležba pri procesih odločanja. To hkrati zabrisuje razlike med majhnimi in velikimi teritorialnimi enotami. V tem smislu torej tudi velikost enote izgublja pomen. Ob upoštevanju vse večje medsebojne povezanosti in zgoščevanja v prostoru pa tudi nasploh ni mogoče več jasno razločevati, kateri problemi so tisti, ki *specifično* zadevajo *le posamezno raven* odločanja.

Pri tem pa nas izkušnje iz preteklih desetletij opozarjajo še na drugo obliko dehierarhizacije in zблиževanja med ravnmi. Gre za težnjo po uveljavitvi »bližnjice« med posameznimi ravnmi odločanja, s tem da se preskočijo oz. zaobidejo vmesne »preklopne postaje«. To je težnja po čim bolj neposrednem uveljavljanju avtentičnih potreb oz. interesov skupin in posameznikov, tako da bi izločili vmesne motnje in pospešili proces odločanja. Pri tem bi kazalo poudariti zlasti dvoje razsežnosti: politično in tehnološko.

a) Politična razsežnost:

Že praksa v nekdanji »socialistični« Jugoslaviji je pokazala, da so se med intenzivnejšo demokratizacijo vse pogosteje pojavljale kršitve oz. odstopanja od hierarhičnega reda teritorialne organizacije. Posamezniki se niso obračali najprej na svoje lokalne institucije, da bi po njih vplivali na odločanje na višji ravni, temveč so se neposredno na tiste osrednje organe ali posameznike, ki so dejansko imeli največjo moč pri odločanju o določenem problemu. Ob tem ko so se v javnosti vse pogosteje pojavljale različne kritike, peticije, pritožbe in »odprta pisma« (Puhar, 1985), je npr. Centralni komite Zveze komunistov Slovenije uradno zavrnil takšno prakso kot nesprejemljivo.

Takšna praksa »preskakovanja« posameznih ravni pa ni le nekakšna kuriozitetata, temveč je eden od kazalcev dolgoročnega razvojnega procesa teritorialne dehierarhizacije, ki ga lahko opazujemo na različnih ravneh. Pojavlja se kot eden od izrazov lokalno-globalnega zблиževanja.⁴ Z vidika naše teme je še zlasti značilna težnja subnacionalnih enot, da se neposredno – brez posrednikov – povezujejo s supranacionalnimi ravnmi odločanja. Kot je opozarjal že Chadwick Alger, ravno nacionalna država predstavlja vmesno raven političnega odločanja, ki je hkrati najbolj utrjena ovira v pretokih informacij med ravnmi. Po Algerju gre za samovoljno ločevanje lokalnega in mednarodnega, kar je »tragično onesposobilo ljudi, da bi sploh zaznavali marsikaj od tistega, kar je del njihovega lokalnega vsakdanje-

⁴ Poleg preskokov med teritorialnimi enotami pa je enako pomembna tudi okrepitev posameznika, s tem ko dobi možnost, da uveljavlja svoje pravice tudi po ravni nacionalne države. Letos (1993) so npr. državljani Slovenije prvič dobili pravico, da se obrnejo na Evropsko sodišče. Namesto prejšnje dokončnosti in absolutnosti oblasti nacionalne države zdaj (z internacionalizacijo in globalizacijo) prihaja do tistega, kar Robertson (1992) označuje kot »relativizacija«.

ga življenja in je povzročilo, da so se odrekli nadzoru nad številnimi vidiki njihovega dnevnega življenja, tako da so ga prepustili oddaljenim elitam« (Alger, 1977, 309). Nasploh je o takšni vlogi nacionalne države bilo že dosti razprav v političnih znanostih in mednarodnih odnosih, medtem ko sociologija do zdaj tej tematiki ni posvečala dosti pozornosti.

Najznačilnejši primer, na podlagi katerega sem predvsem opredelil tukaj obravnavani način dehierarhizacije, zadeva spremembe pri vzorcih povezovanja, ki so spremljale razpad nekdanje Jugoslavije. Težnje slovenskega osamosvajanja je izražalo geslo: »Slovenija neposredno v Bruselj in ne preko Beograda«. Podobne težnje pa se kažejo tudi v Walesu in na Škotskem (mimo Londona), na Slovaškem in drugod.

b) Tehnološka razsežnost:

Pri tem gre predvsem za vlogo informacijske in telekomunikacijske tehnologije, ki vpliva na načine komuniciranja in interakcij med ravnimi teritorialne organizacije. Tu ne gre le za formalno politično odločanje, temveč za komuniciranje na vseh področjih družbenega življenja. Gre torej za povečanje dostopnosti na podlagi nove tehnologije, pa bodisi da je izhodišče tega pri posamezniku (od spodaj navzgor) bodisi pri akterjih, ki delujejo na globalni ravni (v svetovnem jedru ali nasploh na »višjih ravneh«).

Najznačilnejši primer so satelitske komunikacije, ki se širijo – zlasti z vidika zagovornikov v ZDA – v imenu doktrine »svobodnega pretoka informacij«. Nasproti tej težnji pa so nastopile – npr. ob uvajanju satelitske televizije – zlasti vzhodnoevropske države in države v razvoju, pa tudi nasploh (manjše) države, ki so tako začele izgubljati nadzor nad »globalnimi vdori«. Pri tem je šlo po eni strani za odpor proti novi obliki nekakšnega »kulturnega imperializma«, po drugi strani pa tudi za bojazen pred satelitskimi programi z neposrednim oddajanjem (DBS – Direct Broadcasting Satellites). To je bila hkrati bojazen pred izgubo informacijskega monopola znotraj meja nacionalne države. Glede na to je razumljivo, da je bila satelitska televizija v vzhodnoevropskih državah vsaj na začetku sprejeta kot dobrodošla.⁵ Podobno bi lahko prikazali še vrsto drugih novosti v telekomunikacijah, ki najedajo v preteklosti utrjeno državnoteritorialno organizacijo. Tu se npr. pojavlja t.i. »daljinsko zaznavanje« (remote sensing), ki omogoča snemanje zemeljskega površja iz satelita in tako neposreden dostop do informacij tistim, ki razpolagajo s to novo tehnologijo.⁶ Tudi širjenje elektronske pošte ter »on-line« komunikacij in druge oblike računalniškega posredovanja čezmejnega pretoka podatkov uhajajo nadzoru nacionalne države, pa tudi drugih posrednikov. V tem smislu gre za obliko deteritorializacije, ki se uveljavlja kot krepitev neposrednih vezi med akterji nadnacionalnih omrežij.⁷

Tudi raziskovanja o »teledemokraciji« (Arterton, 1987) zadevajo to problema-

⁵ V Sloveniji je bilo značilno, da niti politične niti profesionalne institucije niso pokazale zanimanja in podpore za uvajanje sprejema satelitskih programov. Začetek oz. pobuda ni prišla iz teh krogov, temveč neposredno od zainteresiranih občanov; torej je šlo za značilno »grass roots initiative«! Tej pobudi so skozi nekaj let sledili le pomisleki, pridržki najrazličnejše narave, čeprav je glavni razlog prihajal na površje v nekoliko prikriti, »sramežljivi« obliki.

⁶ Pri tem pa je seveda treba upoštevati, da preko OZN tudi v tem pogledu prihaja do uveljavljanja določenih splošnih norm in da gre tudi za programe, kakršen je FAO v Rimu, ki je namenjen krogu uporabnikov.

⁷ Teritorialno organizirani nadzor torej ne more slediti vse večji gibljivosti, zlasti ko gre za transnacionalne tokove informacij. Tako Hamelnik (1993) ugotavlja: »Koncentracija naprav za obdelavo podatkov v samo nekaterih državah, izvoz podatkov, pomembnih za porazdelitev virov, in tuji nadzor nad shranjevanjem podatkov so močno zmanjšali suverenost v bistvenih procesih nacionalnega odločanja. Razlog za zaskrbljenost je bil, da če določena država nima podatkov o sebi, ji manjka prava zmožnost odločanja o svoji lastni eksistenci. Če tuja enota razpolaga s podatki in iz tega izhajajočim znanjem, je zmožnost odločanja teritorialno izločena, nacionalna suverenost pa izpodkopana.«

tiko. Pri tem gre za utrjevanje možnosti *neposredne* demokracije na podlagi razširjanja uporabe nove informacijske in telekomunikacijske tehnologije. Kljub velikim pričakovanjem, npr. da bodo predstavniške institucije tako povsem izgubile svojo vlogo, pa gre – vsaj za zdaj – bolj za to, da uporaba komunikacijske tehnologije olajšuje pretok političnih informacij in mnenj med občani in političnimi voditelji (Arterton, 1987, 14). Z novimi možnostmi neposrednega komuniciranja na daljavo posredniki sicer izgubljajo možnosti zadrževanja in filtriranja informacij. Nasploh pa gre bolj za pospešitev povezovanja med več ravnmi političnega delovanja kot pa za izločanje nekaterih od njih.

Nova tehnologija torej razširja dostopnost informacij z vidika določenih akterjev. Praviloma to v začetni fazi implicira prevlado enih akterjev nad drugimi (ki te tehnologije še nimajo); kasneje pa se to razmerje spremeni in večja razširjenost tehnološke inovacije prispeva k demokratizaciji. Tehnologija je torej po eni strani okrepitev, ki posameznim subjektom omogoči, da »uidejo« ali presežejo meje teritorialno zaprtih sistemov. Po drugi strani pa ta ista (ali druga) tehnologija omogoča »vdiranje« ali »vmešavanje v notranje zadeve«. S tem pa je ogrožena nacionalna suverenost ali avtonomija (ožjih) teritorialnih enot.⁸

Sklepne misli

Težnje k osamosvajanju vse večjega števila manjših teritorialnih enot in neterritorialnih akterjev hkrati z njihovim povezovanjem v vse širših prostorskih okvirih izpodkopavajo tradicionalno hierarhijo in relativizirajo pomen velikosti teh enot. V tem smislu lahko pričakujemo, da bo velikost teritorialnih sistemov izgubljala pomen in tudi sama zasnova bo postala vedno manj uporabna. Splošna težnja k povečevanju mobilnosti (danes se vsaj v omejenem merilu kaže težnja, da npr. majhno velikost nadomeščajo z večjo odprtostjo in večjim obsegom zunanje trgovine) bo krepila trende k deteritorializaciji in ubikviteti, vsaj v omejenem evropskem kontekstu. Povečana fleksibilnost v kontekstu postmoderne družbe hkrati izpodkopava hierarhično organiziranost teritorialnih sistemov (nacionalnih držav) tako znotraj njih kot tudi med njimi. Vse večja prehodnost teritorialnih meja hkrati vse bolj onemogoča prevlado/podrejenost, ki bi bili zasnovani na teritorialno opredeljenih enotah. Razširjanje dostopnosti in medsebojne povezanosti hkrati vpliva na sploščanje teritorialnohierarhičnih struktur. Začela sta se dva procesa: po eni strani vse večje odmikanje pomembnih odločitev v oddaljena središča, ki so pogosto zunaj meja nacionalnih držav; po drugi strani pa splošna težnja k zblizanju med subnacionalnimi, nacionalnimi in nadsnacionalnimi ravnmi v kontekstu mikro-makro zblizovanja. Medtem ko se lestvica ravni teritorialne organizacije podaljšuje, se razmerja med temi ravnmi spreminjajo od hierarhije h koordinaciji. Kolikor bolj pa se bodo krepile neposredne lokalno (individualno)-globalne vezi, tem manjša bo potreba in možnost za posredovanje in predstavljanje kogar koli. V tem smislu lahko pričakujemo, da bodo nacionalnodržavne oblasti vse bolj izgubljale nadzor in predstavništvo vse raznovrstnejših in samostojnejših akterjev.

⁸ O tej temi je bilo veliko razprav v OZN in drugod, ki so se nanašale na pravne, politične in tehnične vidike (ne)vmešavanja.

- ALGER, Chadwick (1977). «Foreign» Policies of U.S. Publics. *International Studies Quarterly*, Vol. 21, No. 2.
- ARTERTON, Christopher (1987). *Teledemocracy*. Newburg Park. Sage
- AXTMANN, Roland (1992). «Society», Globalization, and the Comparative Method. *British Sociological Association, Conference – A New Europe?*. University of Kent, Canterbury
- ELAZAR, Daniel (1976). Federalism vs. Decentralization: The Drift from Authenticity. *Publius*, 6 (Fall)
- ELSENHANS, Hartmut (1992). Europe 89–92 and the Third World. *International Social Science Journal*, 131, February
- GOLDMANN, KJELL, GUNNAR, SJOESTEDT (Eds.) (1979). *Power, Capabilities, Interdependence*. London, Sage Publications
- GOLDSMITH, Mike (1993). The Europeanisation of Local Government. *Urban Studies*, Vol. 30, No. 4–5
- MLINAR, Zdravko (1992). Mikro in makro sociologija v prostorsko časovnih koordinatah, *Teorija in praksa*, Vol. 29, No. 9–10
- MLINAR, Zdravko (1993). Small and Carge Systems in emergent new Europe: Territorial dehierarhization in the East and the West. XIIIth Austrian Congress of Sociology, University of Klagenfurt (Celovec), 25–27. November
- MOSS, Mitchell L. (1989). The Information City in the Global Economy. paper, Third International Workshop on Innovation, Technological Change and Spatial Impacts, Cambridge, September 3–5, 1989
- PUHAR, Alenka (1985). Peticija, pisma in tihotapski časi (Petitions, Letters and Smuggling Times), Maribor, Obzorja
- ROUSSEAU, Mark, Raphael ZARISKI (1987). *Regionalism and Regional Devolution in Comparative Perspective*. New York. Praeger
- ROSENTHAL, D. B. (1980). Bargaining Analysis in Intergovernmental Relations. *Publius* 10, (Summer)